

GÖTZ ALY: *Unser Kampf. 1968 – Ein irritierter Blick zurück*. Frankfurt am Main 2008, Fischer Verlag. 253 s. 19,90 EUR.

WOLFGANG KRAUSHAAR: *Acht und Sechzig. Eine Bilanz*. Berlin 2008, Propyläen Verlag. 333 s. 19,90 EUR.

NORBERT FREI: 1968. *Jugendrevolte und globaler Protest*. München 2008, Deutscher Taschenbuch Verlag, 286 s. 15 EUR.

THOMAS EKMAN JØRGENSEN & STEVEN L.B. JENSEN: 1968 – og det der fulgte. København 2008, Gyldendal, 306 sider. 299 kr.

Der er i mange lande verden over enighed om, at nutidens samfund i høj grad er præget af de begivenheder og processer, der fandt sted i årene omkring 1968. Der hersker imidlertid stor uenighed om, hvad der mere specifikt karakteriserede 1968, og om hvorvidt det magiske årstal symboliserer positive eller negative udviklinger. Det gælder ikke mindst i Tyskland, hvor kampen om at definere betydninger og konsekvenser af 1968 – eller blot 68 – blussede op med fornyet kraft ved 40-års jubilæet i 2008.

Omdrejningspunktet for den tyske debat var bogen *Unser Kampf. 1968*, der er skrevet af historikeren Götz Aly. Denne har i de seneste årtier manifesteret sig som en anerkendt, men også kontroversiel ekspert i nationalsocialismen og den nationalsocialistiske udryddelsespolitik. *Unser Kampf. 1968* er mildest talt også kontroversiel. I bogen anklager Aly således de tyske '68ere' for at være nøjagtig lige så ekstreme og farlige som deres forældre, de nazistiske '33ere'. Ifølge Aly var '68erne' ikke blot kendetegnet af en overdrevet utopisme, en anti-borgerlig indstilling og en dyb anti-liberalisme; de var desuden lige så totalitære, volds- og terrorfikserede, som '33erne' havde været det i 1930erne og 1940erne. Deraf titlen *Unser Kampf. 1968*, som er en direkte reference til Hitlers *Mein Kampf*.

I løbet af de elleve kapitler i *Unser Kampf. 1968* begrunder Aly sit argument ved at sammenligne forskellige politiske udtryksformer, idealer og aktiviteter, som angiveligt kendetegnede såvel '33erne' som '68erne'. Bl.a. sammenligner – og sidestiller – han studenterlederen Rudi Dutschkes retorik med Det Tredje Riges ungdomsfører Baldur von Schirachs; '68ernes' forblindelse af Mao med '33ernes' forblindelse af Hitler; og studenterbevægelsens hetz mod kritikere af studenterbevægelsens idealer og aktiviteter med '33ernes' forfølgelse af modstanderne af nationalsocialismen. Herigennem konstruerer Aly en decideret modfortælling til den mere positive og romantiserende fortælling om 68 som en kamp for et mere demokratisk, frit og mo-

derne Vesttyskland, der ofte er blevet fremført, specielt af tidligere aktører på venstrefløjen. Denne type modfortælling er ikke ny. Lige siden slutningen af 1960'erne har en lang række (primært konservative) medier og debattører forsøgt at påpege paralleller mellem '68erne' og '33erne'. *Unser Kampf. 1968* er imidlertid det hidtil mest omfangsrige og radikale bidrag af slagsen.

Denne radikalitet er på én gang bogens styrke og svaghed. På den ene side kan der efter endt læsning af *Unser Kampf. 1968* ikke herske tvivl om, at hverken tidligere aktører eller historieskrivningen bør negligere de voldsfikserede og totalitære strømninger, som fandtes på venstrefløjen i slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne. På den anden side overskygges denne pointe af Alys særdeles tendentiøse, ensporede og overdrevne analyse, hvor alt og alle på 1960'ernes og 1970'ernes tyske venstrefløj sidestilles med de nazistiske '33ere' og deres sprog, idealer og aktiviteter.

Den tendentiøse analyse i *Unser Kampf. 1968* er baseret på en bemærkelsesværdig blanding af historisk forskning, selvbiografiske tilbageblik og selvopgør. Det er således med afsæt i egne oplevelser fra Freie Universität i Berlin og egen tilknytning i begyndelsen af 1970'erne til de venstreekstremistiske *Rote Zellen* og den terrorvenlige organisation *Rote Hilfe*, at Aly præsenterer 68 som historien (i ental) om den yderste venstrefløjs og studenterbevægelsens radikaliserings ud i fascination af vold, diktatur og totalitarisme. Med denne indgangsvinkel overser og forvrænger han en række af de mange aktører og bevægelser, som også kendetegnede perioden fra slutningen af 1950'erne til slutningen af 1970'erne. Det drejer sig om bl.a. atommarch-deltagere, kollektivister, spontanister, hippier, rødstrømper, økologer og de mange mindre radikale medlemmer af studenterbevægelsen, hvis ofte meget forskellige idealer, aktiviteter og mål enten udelades eller fordrejes i *Unser Kampf. 1968*.

Centralt i bogen står i stedet de to generaliserede generationsetikker hos '68ere' og '33ere', der kontinuerligt sidestilles som repræsentanter for de totalitære strømninger i henholdsvis 1960'erne og 1930'erne, uden at disse generationsbegrebers karakteristika og analytiske anvendelighed afklares. Det afholder dog ikke Aly fra at fremføre en sammenligning – helt ude af proportioner – mellem på den ene side nazisternes diktatur i perioden 1933-1945, der havde stor tilslutning fra det tyske folk, og som påførte Europas stater krig, ødelæggelse og folkemord; og på den anden side den yderste venstrefløjs langt færre tilhængere og deres langt mindre omfangsrige og destruktive aktiviteter i slutningen

af 1960erne og starten af 1970erne. Som om det ikke var nok, trækker han enkelte steder en lige linje fra 1930erne til 1960erne. Det sker med brug af abstrakte begreber som 'restgift' og 'arvemasse' på bekostning af en konkret virkningshistorisk sammenhæng. På denne baggrund kan det ikke undre, at *Unser Kampf. 1968* har affødt voldsom debat og kritik i den tyske offentlighed.

Blandt bogens mange kritikere tælles politologen og samtidshistorikeren Wolfgang Kraushaar, som gennem en årrække har gjort sig gældende som ekspert i 68, bl.a. i bøgerne *1968 – Das Jahr, das alles verändert hat* (1998) og *1968 als Mythos, Chiffre und Zäsur* (2000). I sin nyeste bog *Acht und Sechzig. Eine Bilanz* præsenterer Kraushaar en fortolkning af emnet, som adskiller sig markant fra *Unser Kampf. 1968*. Først og fremmest er *Acht und Sechzig. Eine Bilanz* tematisk langt bredere anlagt i skildringen af de begivenheder, processer og bevægelser, der udfoldede sig i årene omkring 1968. Bogen tolv kapitler belyser ikke blot de mest radikale fraktioner af den politiske venstrefløj, men bl.a. også hippiebevægelsen og dens rødder i bydelen Haight-Ashbury i San Francisco i 1950erne samt økologi- og kvindebevægelsen.

Desuden understreger Kraushaar, at 68 ikke har én fast betydning, men at det magiske årstal rummer et utal af betydninger, som er blevet skabt i konkrete historiske situationer af konkrete aktører med konkrete sociale, politiske og kulturelle agendaer. Endelig sætter Kraushaar de tyske udviklinger omkring 1968 ind i en international sammenhæng. Formålet er at understrege, at 68 ikke udelukkende kan analyseres fra en national synsvinkel, men at fænomenet nødvendigvis må forstås i lyset af globale strukturelle fællestræk. Den langvarige økonomiske højkonjunktur muliggjorde f.eks. en lang række politiske, sociale og kulturelle opbrud, der blev stimuleret af periodens omfattende transnationale politiske og kulturelle udvekslinger. Resultatet af inddragelsen af en bredere kontekst er et blik på 68, som er mere nuanceret, mere omfattende og langt mindre 'irriteret' end Alys.

Noget irriteret er Kraushaar dog, nemlig på Aly, der i *Unser Kampf. 68* omtaler Kraushaars bøger som 'veteranlitteratur'. Også Kraushaar har en fortid på den tyske venstrefløj. Han begyndte sine studier ved universitetet i Frankfurt i 1968/1969, hvorefter han bl.a. var kortvarigt medlem af *Sozialistische Deutsche Studentenbund* (SDS). I 1970erne arbejdede han for et af SDS grundlagt forlag ved navn *Neue Kritik*. En polemik mellem ham og Aly om denne side af sagen blev i 2009 publiceret i net-magasinet www.perlentaucher.de.

Kraushaar er ikke ude i et selvopgør, men argumenterer heller ikke for, at de udviklinger, som fandt sted i årene omkring 1968, var fuldstændig uproblematisk. Tværtimod belyser han, hvordan en farlig cocktail af utopisk tænkning, totalitære træk og en fascination af vold og terror var udbredt på store dele af venstrefløjens fra midten af 1960'erne til midten af 1970'erne. Bl.a. beskriver Kraushaar oprettelsen af såkaldte *Kommunen* (kollektiver) og *Kinderläden* (alternative børneinstitutioner), som skulle fungere som celler for udviklingen af et 'nyt' samfund. Mere konkret skulle der i cellerne udklækkes 'nye' mennesker, som skulle løsrive sig fra det bestående samfunds autoritære og undertrykkende lænker og danne et 'nyt' samfund baseret på fri kærlighed, selvbestemmelse og radikalt demokrati. Ifølge Kraushaar udviklede cellerne sig i praksis til steder, hvor guruer og ledere udsatte cellernes medlemmer for systemer af kontrol og afstraffelse, som i radikalitet langt overgik det omgivende samfunds praksisser og normer.

Desuden var det samfundsomspændende revolutionsprojekt ifølge Kraushaar forbundet med et positivt ladet voldsbegreb, som definerede og legitimerede brug af voldelig modstand og kamp som en naturret i kampen mod det bestående og angiveligt uretfærdige samfund. Kort sagt anså mange grupper og bevægelser på venstrefløjens vold som det nye samfunds fødselshjælper. Det var ud fra denne tankegang, at terroristiske sekter, herunder *Rote Armee Fraktion*, udøvede vold og terror med død og ødelæggelse til følge.

Til forskel fra Aly argumenterer Kraushaar imidlertid for, at 68 i Vesttyskland ikke blot repræsenterede totalitære træk og fascination af vold og terror, og han taler ikke udelukkende om 68 som et 'lykkeligt mislykket' foretagende, men tilskriver i stedet årstallet en række positive udviklinger. I politisk henseende fremhæver Kraushaar bl.a. venstrefløjens bidrag til opbygningen af det parlamentariske flertal til SPD-FDP ved valget i 1969, hvor Willy Brandt overtog kanslerembedet og anlagde en mere reformorienteret indenrigs- og udenrigspolitik. I social og kulturel henseende fremhæver han venstrefløjens bidrag til skabelsen af mere demokratiske værdier, normer og mentaliteter, der ikke havde holdt trit med demokratiseringen af det politiske system i tiden efter nationalsocialismen.

En lignende vurdering af 'arven fra 68' i Tyskland findes i bogen *Jugendrevolte und globaler Protest* af Norbert Frei, der er kendt som en af de absolutte eksperter i nationalsocialismen og eftertidens håndtering af denne i Forbundsrepublikken. For Frei repræsenterer 68 primært en periode af oprør, der udspillede sig i mange lande verden over. I

Jugendrevolte und globaler Protest har han derfor sat sig for at beskrive den globale karakter af de mange oprør, som strakte sig fra venstrefløjens politiske oprør mod det bestående samfund og dets systemer til hippiernes oprør mod de gældende normer.

Ud over en indledning med fokus på den korte, men intense studenterrevolte i Paris i maj 1968 indeholder bogen fem kapitler. Det første omhandler udviklingen i USA med fokus på kampen for de sortes ligestilling i 1950'erne, hvortil Frei sporer de senere verdensomspændende protestformer: sit-ins, walk-ins og happenings, som var med til at skabe bruddene med de faste samfundsnormer. Herefter følger yderligere tre kapitler om henholdsvis Vesttyskland, en række vestlige lande (Japan, Italien, Holland og Storbritannien) samt en række østlige lande (Tjekslovakiet, Polen og DDR). Samtidig med at oprørene i de europæiske lande havde en række transnationale fællestræk, fx modstanden mod krigen i Vietnam, havde de også forskellige nationale kendetegn. I Vesttyskland og Italien blev den nationalsocialistiske og fascistiske fortid vigtig for ungdomsoprørene; i England og Holland var den nye ungdomskultur i fokus; mens modstanden mod de kommunistiske regimer var vigtig for ungdoms- og studenteroprørene i de østeuropæiske lande.

I skildringen af opgøret med den nationalsocialistiske fortid i Vesttyskland fokuserer *Jugendrevolte und globaler Protest* ikke primært på de generationsmæssige ligheder – som det er tilfældet i *Unser Kampf. 1968* – men på de generationsmæssige brud, som Frei beskriver som en væsentlig katalysator for de oprør og optøjer, der fandt sted fra midten af 1960'erne til midten af 1970'erne. Også Frei har kritiseret *Unser Kampf. 1968*, bl.a. netop på grund af Alys omgang med generationsetikker, som Frei finder usaglig og provokatorisk.

Jugendrevolte und globaler Protest bygger hovedsagelig på sekundærlitteratur og består af begivenhedshistorisk forankrede fortællinger, som udfoldes på en strukturhistorisk baggrund. Fortællingerne er velkendte, men også vellykkede. Teoretiske overvejelser er indflettet i de enkelte kapitler og udfoldes især i det afsluttende kapitel, som opstiller en status over betydningerne og konsekvenserne af 68 i Tyskland. Her problematiserer Frei de utopiske og voldelige tendenser, der kendetegnede adskillige aktører og bevægelser i årene omkring 1968, men fremhæver desuden, på linje med Kraushaar, en række mere positive resultater af 68. Det drejer sig bl.a. om øget ligeberettigelse mellem kønnene, flere rettigheder for marginalgrupper, mere indflydelse for medlemmer i forskellige organisationers basis, mere åbenhed og grundelsespligt i stater og kommuners ageren, samt mere demokrati i politiet.

I den fine danske oversættelse af Freis bog, *1968 – ungdomsrevolte & global protest*, som i 2008 udkom på Forlaget Ellekær, er der tilføjet et godt tyve siders kapitel om 1968 i Danmark, skrevet af Steven L. B. Jensen og Thomas Ekman Jørgensen, som også er forfattere til *1968 – og det der fulgte. Studenteroprørets forudsætninger og konsekvenser*.

Bogen, som bygger på en prisopgave fra 1999, er den indtil videre mest helstøbte forskningspræstation om studenteroprørets forudsætninger og konsekvenser i Danmark, men ikke den eneste – den seneste introduktion til historieskrivningen om 1968 i Danmark er givet af Anette Warring i *Scandinavian Journal of History*, 2008, nr. 4. *1968 – og det der fulgte* er et yderst velskrevet og i mange henseender vellykket studie. I samtlige bogens fire hovedkapitler demonstrerer forfatterne et sikkert greb om det varierede kildemateriale og et stort overblik over de mange aktører og udviklinger, der kendetegnede de politiske, kulturelle og sociale scener i Danmark fra midten af 1950erne til midten af 1970erne.

Tilsammen fortæller de fire hovedkapitler en historie om de større politiske og kulturelle opbrud i perioden, med fokus på studenterbevægelsens 'storhed og fald'. I det første kapitel beskrives de såkaldte forløbere for studenteroprørene i form af det nye venstre, bl.a. med dannelsen af SF i 1959 og atommarcherne fra 1960. En ny generation gav sig politisk til kende uden for partierne og fagbevægelsen og kanaliserede deres energi ind i nye fora. Dertil kom de bredere kulturelle og livsstilmæssige opbrud, som også var en del af ungdomsoprøret.

Det andet kapitel beskriver studenteroprørets begyndelse som et forholdsvist afgrænset politisk projekt, der handlede om de studerendes ønsker om selvbestemmelse og indflydelse på deres studium. I forlængelse heraf skete en radikaliserings af studenterbevægelsens aktionsformer, af deres krav om indflydelse og af deres overordnede mål, som snart ikke kun drejede sig om at ændre strukturerne på de danske universiteter, men også om at ændre videnskaberne og videnskabernes praksis for i sidste ende at revolutionere samfundsstrukturerne.

Det tredje kapitel beskriver, hvordan studenteroprørerne – efter at deres radikaliserings og politisering havde kostet dem chancen for at få indflydelse på universitetsområdet – praktiserede forskellige former for politisk dogmatisme, der bredte sig fra den populære fagkritik på universitetet til de utallige partier på den yderste venstrefløj. 1970'ernes mange revolutionære, utopiske og ofte fundamentalt antidemokratiske politiske projekter kollapsede til sidst, hvilket er emnet for det sidste kapitel, der handler om de psykiske og politiske reaktioner på de

manglende revolutioner og på erkendelsen af betingelsesløst at have støttet en række rædselsregimer i den 3. verden.

Fortællingen er flot struktureret og belyser fint de tre niveauer, hvor på det danske studenter- og ungdomsoprør udfoldede sig. Det første er det internationale niveau: Som i mange andre lande voksede de danske ungdoms- og studenteroprørere op i et land, hvor samfundet var under hastig forandring, og hvor de unge deltog i en politisk og kulturel udveksling med unge andre steder i verden. Det andet niveau er den nationale politiske kontekst. Her belyses, hvordan de danske oprørere – i modsætning til fx de tyske og de franske oprørere – i starten blev mødt af en vis politisk opbakning og goodwill. Endelig omhandler det tredje niveau de specifikke institutionelle rammer, hvori det danske oprør udspillede sig.

Mest interessant og vellykket er bogens første to dele, hvor forfatterne først beskriver forløberne for 68 og derefter de tiltagende konflikter og paradokser mellem de såkaldte livsstilsradikalister med baggrund i ungdomsoprøret og venstrefløjsaktivister med en revolutionær politisk dagsorden. Mindre overbevisende er bogens sidste del om oprørets videre udvikling i 1970erne. Årsagen er forfatternes vanskeligheder med at passe den samlede 'arv fra 68' – ikke kun venstrefløjens udvikling i løbet af 1970erne – ind i den foregående, gennemført negativt ladede fortælling om studenterbevægelsens 'opgang og nedgang'. Helhedsbilledet bliver forvirrende og selvmodsigende. I bogens aller- sidste, konkluderende linjer underminerer forfatterne endog fuldstændig den entydige kritik af venstrefløjens udvikling i årene omkring 1968, som indtil da har domineret bogen: »Det væsentlige bag det hele var dog ideen om, at forandring og forskellighed giver rigdom – både materielt og åndeligt. 'Ny tænkning betyder bedre tænkning,' sagde Ebbe Reich om Politisk Revy, og det havde han ret i« (s. 282).

En sådan konklusion gør krav på en mere nuanceret ramme end den, som historien om studenterbevægelsens 'opgang og nedgang' danner. Analysen skulle indeholde mere dybtgående refleksioner over og analyser af ændringerne i retning af mere demokratiske værdier, normer og praksisser i både politiske, sociale og kulturelle henseender. Forfatterne tematiserer godt nok dette som en del af 'arven af 68', men det sker kun i henkastede og udfoldede bemærkninger i bogens indledning og epilog. Spørgsmålet er derfor, om ikke forfatterne skulle have fokuseret udelukkende på studenteroprørets forudsætninger, forløb og direkte konsekvenser, hvilket kunne retfærdiggøre den meget negative fortælling. Alternativet ville være en mere kompleks og for-

mentlig mere positiv variant af historien om det danske 68, som i højere grad kunne underbygge den bredere udlægning – som forfatterne jo gerne vil give – af 'arven af 68' som værende andet og mere end studentbevægelsens nedgang.

At skulle fortælle den samlede historie om det danske 68 er imidlertid meget at forlange af et i forvejen omfangsrigt og informativt værk, og de rejste indvendinger og spørgsmål ændrer ikke ved, at *1968 – og det der fulgte* i mange henseender er et særdeles vellykket studie. Sammen med *Acht und Sechzig. Eine Bilanz* samt *Jugendrevolte und globaler Protest* kan bogen stærkt anbefales til alle, der gerne vil vide mere om, hvad der skete i verden og i Danmark omkring 1968, og om konsekvenserne af og arven fra de mange begivenheder, forløb og bevægelser, der forbindes med det magiske årstal.

Niklas Olsen